

A *bonc* szó eredete és ami körülötte van a japán nyelvtörténet tükrében

5. Olyan japán szavak közül, amelyeket a fent idézett modern európai szótárak említene a portugál *bonzo* szó eredetkérdése kapcsán, a **Bonzô* (*bonsô* 梵僧) nem is szerepel címszóként a Vocablarióban – amely pedig jellegénél fogva a buddhizmus világával kapcsolatos számos szót tartalmaz –, a *Bôzu* (*bôzu* 坊主), valamint a másik *Bonzô* (*bonzô/bonsô* 凡僧) viszont igen. Az 1595-ben napvilágot látott latin–portugál–japán szótárban, amelyet jezsuita misszionáriusok állítottak össze Amakusában, a latin *Hierophanta* címszó után a portugál *Sacerdote* és a japán *Bôzu*, *Sô* szerepel (Dictionarium 1595: 330). DIEGO (DIDACO) COLLADO (?–1638?) dominikánus hittérítő 1632-ben Rómában megjelent latin–spanyol–japán szótárában (1632b: 118, 309) pedig mind a *Presbyter* és a *Sacerdos* latin címszó után a spanyol *sacerdote* és a japán *bôzu* szó következik. Bármilyen legyen is a jelentése a *Bonzô* szónak, ez nem szerepel ebben a két szótárban sem.

A Hepburn-féle átírásban a *Bôzu* *bôzu*-nak felel meg. Hogy JAMES CURTIS HEPBURN szótárába címszóul felvette a ritkán használatos *bonsô* 凡僧 szót is, amely a Vocablarióban a *Bonzô* betűképben jelenik meg, valószínűleg annak köszönhető, hogy – szótára 1867-es 1. kiadásának előszava szerint (HEPBURN 1867: v) – felhasználta az 1603-as Vocablariót, vagyis feltehetően annak francia fordítását, amelynek első kiadása 1862 és 1868 között látott napvilágot 4 részben. Ezzel szemben ÔTSUKI FUMIHIKO 1889 és 1891 között megjelent szótárában (ÔTSUKI 1904.)

– amelyet a japán nyelv első modern értelmező szótáraként tartanak számon –, valamint a mai legnagyobb japán kezdésű kétnyelvű szótárban, a Kenkyūsha nevű kiadó japán–angol szótárában (KNEJD. 2005.) sem a *bonsō*, sem pedig a *bonzō* címszó nem fordul elő, ami arra utal, hogy két meglehetősen ritka szóval van dolgunk. Ebben a tekintetben egyébként zürzavaros képet mutatnak JOSÉ LUIS ALVAREZ-TALADRIZ következő megjegyzései, amelyeket az ALEJANDRO (ALESSANDRO) VALIGNANO olasz származású jezsuita hittérítő (Pater Visitator) 1583-as spanyol nyelvű munkájában előforduló *bonzos* szóhoz fűzött, és amelyekben a japán nyelvi adatok fontos segédjelek kihagyásával jelentek meg: „*Bonzo* > *Bonso* (凡僧) ’eclesiástico budista’, derivación fonéticamente más próxima que la indicada en los diccionarios españoles: *bonso* > *bonsa* (sic por *bonsan* (坊サン)), o la que traen los portugueses: *bonzo* > *bozu* (坊主). Tal como usa aquí Valignano el término bonzo quiere expresar los eclesiásticos en general, tanto budistas como sintoístas. De igual modo COLLADO (CD 118) trae la equivalencia: „sacerdote = *bozu*”. VJP 25: „religioso común y sin dignidad” (VALIGNANO 1954: 9). Az itt VJP-ként említett Vocablariónkban a megadott jelentés nem a *Bōzu*, hanem a *Bonzō* címszó alatt található portugálul, ahogy fentebb láttuk, és az utóbbi szó jelentése nem lehet ’eclesiástico budista’.”

Összefoglalva az eddig mondottakat:

Eredeti íráskép	Vocabulario 1603.	HEPBURN 1867.	ŌTSUKI 1889/91.	Hepburn-féle átírás
凡僧	<i>Bonzō</i>	<i>bonsō</i>	—	<i>bonsō</i> (ritka olv. <i>bonzō</i>)
梵僧	—	—	—	<i>bonsō</i>
坊主	<i>Bōzu</i>	<i>bōdz</i>	<i>Bōzu</i> (átírásban)	<i>bōzu</i> (> port. <i>bonzo</i>)

Nézzük meg, mit mondanak a japán nyelv ma közkézen forgó szótárai a *bōzu* szóról, amelyet a 坊主 vagy a 房主 írásjegyekkel rögzítenek. A Muromachi-kori japán nyelv szótára (JKDJ. 1985–2001. 4: 604; l. még KKDJ. 1982–1999. 4: 1023–4) először azt a jelentést hozza fel, miszerint szónk a papok (buddhista templomban lévő) lakhelyének fejét jelöli, a második jelentés a papok általános elnevezéséül szolgál a Muromachi-kor óta, a harmadik pedig tanítómester (tanítvánnyal szemben). Nyilvánvalóan az elsőből nőtt ki a második jelentés. A japán nyelv legnagyobb szótára is ebben a sorrendben sorolja fel az első és a második jelentést, a harmadiktól kezdve még több jelentésváltozatról tesz említést (NKDJ. 2000–2. 11: 1428). Fontos leszögeznünk azt, hogy a fenti európai szótárakban hangot kapott vélemény, miszerint a portugál *bonzo* átadó japán szava egy bizonyos kínai szóra megy vissza, nem helytálló, amennyiben az átadó japán szó 坊主 (房主) *bōzu*. A 坊 (kínai *fáng*) eredetileg ’város útja, kerülete’ jelentéssel bírt, majd ebből a ’szoba’, ’ház’ vagy ’lakás’ jelentés is származott Kínában, a 房 írásjegynek pedig eleve ’szoba, lakás’ jelentése volt; a *shu/su* 主 (kínai *zhǔ*) a ’házigazda, vezető’ jelentéssel rendelkezett. Azonban maga a *bōzu* ’buddhista pap’ szó kínai eredetre nem vezethető vissza, és ez Japánban egy külön jelentést nyert szó, amelynek kínai megfelelői a 僧 *sēng* és a 和尚 *héshang*. (Az először 1717-ben kiadott szótár [Setsuyōshū

1973. I/4: 137] szerint a szó japán népies szó, a szerzetesek összefoglaló elnevezésére szolgál. L. még DKWJ. 1955–60. 3: 150, 5: 62; KKDJ. 1982–99. 4: 1023; NKDJ. 2000–2. 11: 1428.)

A japán történeti nagylexikonnak a *bōzu* szócikkében (KDJ. 1979–97. 12: 619) érdekes megjegyzés található, miszerint a szó a Muromachi-kor tájától a papok általános elnevezésévé vált, és néha megvető értelemben is használatos, úgymint a *maisū bōzu* (‘üzletelő pap’) és a *kojiki bōzu* (‘kolduló pap’). Figyelembe véve a ぼうずがにくければけさまでにくし („Aki utálja a papot [*bōzu*-t], utálja még a miseingét is”) ma is élő közmondást, amely egy 1638-ban megjelent *haikai* verses könyvbe (Kefukigusa 1978–80. 1: 75. L. még NKDJ. 2000–2. 11: 1429; KKDJ. 1982–99. 4: 1024) lett felvéve, valószínűnek tartjuk, hogy szónk a XVI. század elején már pejoratív színezettel volt fűszerezve. Azonban ha arra gondolunk, hogy a fentebb említett JORGE ALVARES kapitány és kereskedő 1547-es írásában is már a *bomzes* (többes) formában bukkan fel ez a szó, nehezen képzelhető el, hogy a portugál misszionáriusok szándékosan választották a *bonzo* (< *Bōzu*) szót a buddhista papok jelöléséül, beiktatva ebbe a pejoratív értelmet is. Ilyen körülmények között érthető, hogy napjainkban, amikor XVI. és XVII. századi portugál (és egyéb európai) nyelvű dokumentumok japán fordítására kerül sor, az ott előforduló *bonzo*, illetve alakváltozatai átültetésekor egyes fordítók joggal elkerülik a *bōzu* szó használatát – amely másoknál megfigyelhető (pl. a HNPJ.-ben, RODRIGUEZ 1955-ben) –, és inkább más japán szavakat alkalmaznak, pl. a *sōryo*-t, *bussō*-t stb. (l. pl. NJB. 1987: 83, 84, 108, 142, 158), vagy katakanajelekkel írják át magát a *bonzo* szót (l. pl. EFXJ. 1: 6).

A XVI. és XVII. században többek között portugál jezsuiták által írt művek, levelek és egyéb iratok elemzésével és kutatásával foglalkozó nyelvészek, történészek stb. – úgy látjuk – hallgatólagosan egyetértenek abban, hogy a *bonzo* szó a japán *bōzu* szó portugálos formája, és ezt nem tartják különösebben vizsgálat alá veendő témának. Bizonyos ugyanis, hogy a kutatások során gyakran találkozván ezzel a szóval, más értelmezést kizártnak találhattak, és valószínűleg náluk olyan kérdés, hogy a portugál *bonzo* a japán *bōzu* szóból ered-e vagy sem, fel se merült. Talán nem is nyilvánult meg az érdeklődés aziránt sem, hogy olyan japán szóról van szó, amely réges-régen nemcsak a portugál, hanem több európai nyelvbe is bekerült. Az érdeklődés a portugál *bonzo* szó eredetkérdése iránt érthető módon a portugál nyelv kutatói részéről mutatkozott, akik japánnyelv-ismerettel is rendelkeznek. A problematikával legújabban KONO (KŌNO) AKIRA is foglalkozott rövid írásában, aki a fentebb említett TAI WHAN KIM nézetének kiegészítésére vállalkozott, és a portugál *bonzo* szót szintén a japán *bōzu*-ból származtatja. Arra utalva, hogy a Vocabulario Sō szócikkében csak annyit olvashatunk: „Fijiri. *Bonzo*”, és a mai általános elnevezése a buddhista papoknak japánul *sō* vagy *sōryo*, KONO (2001: 49) úgy véli, hogy addigra, amikor a Vocablariót megszerkesztették, a szemantikai eltérés a portugál *bonzo* és a japán *bōzu* között már megkezdődött. (KONO azon szokatlan eljárása, hogy kihagyja az oly fontos nyújtóhangjelet a japán szavak átírásában, érthetetlen és elfogadhatatlan.) KONO, aki ezen következtetése alátámasztásául kevés nyelvi adatot szolgáltatott, ezt vajon azért gondolja így, mert a *Bōzu* szócikkben a portugál megfelelőjeként nincs megadva a *Bonzo* szó? Emlé-

kezzünk vissza azokra a szócikkekre, amelyeket a Vocablarióból idéztünk, mint például: „Sôxu. i. Bôzutachi. *Bonzos*”, ami arra mutat, hogy a japán *Bôzu* egyenlő a portugál *Bonzo*-val. Inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy a japán nyelvben a *Bôzu* szó – amelyet a Vocablario a papok általános elnevezéseként alkalmazott a japán nyelvű részekben – több jelentéssel bírt és bír, mint a portugál *bonzo*, és ez utóbbi közülük csak az egyiket tette magáévá, vagyis a japán *Bôzu* (*bôzu*) szó a portugál *bonzo* szó jelentését is magában foglalta és foglalja.

6. A következőkben a portugál *bonzo* szóalak létrejöttének körülményeire kerítünk sort, mindenekelőtt abból a megközelítésből, hogy az átvett japán szó, a *bôzu* milyen hang- és írástörténeti jegyeket hordoz magában. A Japánban hittérítő munkát végző jezsuitáknak meg kellett alkotniuk a japán szavak latin betűs leírasi módját, amelyet a ránk maradt nyomtatványok közül először egy 1591-ben megjelent könyvben („Sanctos no gosagevo no vchi nvqigaqi”) alkalmaztak, és amelyet azután nagy vonalakban be is tartottak a Japánban nyomtatott művekben a XVII. század első feléig (l. részletesen HASHIMOTO 1961: 6–8; 215–36. A művek könyvészeti adataira l. LAURES 1957: 26–83), amikor a szigetország bezárta kapuit előttük. Ide tartozik a Vocablario is.

A) Az így született *Bôzu* írásképhez némi magyarázatot kell fűznünk. A japán hangtörténetben ismeretes, hogy a két rövid magánhangzó *-a+u* (az *-a* magú kana szótag után az *u* következik) összeolvadásával egy hosszú magánhangzó, illetve nyújtóhang [ɔ] keletkezett, amelyet 開長音 *kaichōon*-nak hívnak japánul, a két rövid magánhangzó *-o+u* (és *-e+u*) összeolvadásával pedig egy nyújtóhang [ɔ̃] keletkezett, amelyet 合長音 *gōchōon*-nak neveznek. Ezeket összefoglalva *kaigōon* névvel illetik. Ennek a kétféle nyújtóhangnak a megkülönböztetése azonban összekeveredésük révén a Muromachi-korban már tarthatatlanná vált és az Edo-kortól (1603–1867) már egységesen [ɔ̃]-ba olvadt bele, de a portugál, spanyol misszionáriusok vagy japán hívők a latin betűs, japán nyelvű és nyomtatásra szánt munkákban igyekeztek megtartani a különbséget, ahogy maguk a japánok is a kanahasználatban. A japán szavak e korabeli portugálos átírásban az *-a+u* kanakapcsolat esetében általában az *ō*, az *-o+u* esetében pedig az *ô* betű volt alkalmazásban. (Például *bôran bo+u+ra+n* ’zavargás’; *bōrei ba+u+re+i* ’szellem’. L. HASHIMOTO 1961: 229–32, 253–7; UŐ 1950: 86–9; TOYAMA 1972: 213–5, 256; MORITA 1993: 171–2; vö. HAMADA 1955/1983: 112–7; TOYOSHIMA 1984: 145; HINO 2001: 41–2; l. még RODRIGUEZ 1604–8: 175–5v; UŐ 1955: 628–30.) Felhozhatjuk példaként éppen a 坊主 *Bôzu* (*bôzu*) és 凡僧 *Bonzô* (*bonzô*) szavakat is a Vocablarióból. Ezek korabeli szabályos átírások, hiszen akkoriban az előbbi szót kanajelekkkel ぼうず (*ba+u+zu*)-val, az utóbbit pedig ぼんぞう (*bo+n+zo+u*)-val rögzítették, vagyis a *Bôzu* első szótagja *kaichōon*-nal, a *Bonzô* második szótagja *gōchōon*-nal rendelkezett. (Itt szólunk arról, hogy HEPBURN szótárában a *Bonsô* címszó után kanajelekkkel ぼんさう áll, de a さ *sa* helyett a そ *so*-t kellett volna használni.)

Meg kell jegyeznünk, hogy az akkori portugál helyesírásban – amely hatása alatt alakulhatott ki a portugálos átírási mód – a segédjelek (´, ` , ^ , ~) használata még nem volt egységes (MARUYAMA 1988: 71–2), és a portugál jezsuiták a *kaichōon*-ra használt segédjelet „acento longo”-ként, a *gōchōon*-ra használtat pe-

dig „acento breve”-ként fogták fel (l. a Vocabulario „prologo”-ját. TOYOSHIMA 1984: 144). DIEGO COLLADO 1632-ben kiadott japán nyelvtanában azt írja, hogy amikor az *o* betű felett a $\sim$ vagy $\acute{}$ jel van, azt száját nyitva tartva ejtik ki, mint ha *oo* lenne (COLLADO 1632a: 4; SPEAR 1975: 108), és a fentebb említett szótárában a *bōzu* mellett a *bózu* alak (a *Flamen* címszónál) is előfordul. Mégis valószínűnek tartjuk, hogy a *bózu*, *bónzu*, *bóuzu* vagy *bōuzu* formák – amelyek a fentebb hivatkozott etimológiai szótárakban néha-néha felbukkantak – nem japán régi nyelvi adatok, hanem A. R. GONÇÁLVES VIANA tollából származnak, aki a XX. század elején az *ō* és *ô* átírási módját nem nagyon értette meg (FUKUSHIMA 1983: 187–8).

B) A japán *Bōzu* szó ezenkívül még néhány olyan elemet is magában foglal, amelyek a japán nyelvtörténetben különös helyet foglalnak el. Az egyik – amit részben már láttuk – az első szótag hosszú magánhangzójával, a másik pedig a második szótag zöngés hangjával kapcsolatos. A fent említett *kaichōon*, valamint *gōchōon* kapcsán még tovább mehetünk vissza a múltba. Bizonyos hosszú magánhangzók (nyújtóhangok) keletkezéséhez az átvett kínai szó *-ŋ(ng)*-gel végződő szótagjának van köze. Most csupán néhány kínai írásjegyet és a kínain belüli hangváltozásait hozzuk fel példának okáért a következő időrendi sorrendben: a Csou-, Kin- és Han-kor > a Szui- és Tang-kor > a Szung-, Jüan- és Ming-kor > a jelenkor (a zárójelben a *pīnyīn* átírású forma): 坊 *bian* > *bian* > *fan* > *fan* (*fáng/fāng*); 藏 *dzaŋ* > *dzaŋ* > *ts‘aŋ* > *ts‘aŋ* (*cáng*), illetve *dzaŋ* > *dzaŋ* > *tsaŋ* > *tsaŋ* (*zàng*); 僧 ... > *səŋ* > *səŋ* > *səŋ* (*sēng*) (GKWDJ. 1978: 94, 271, 1130), és japánul ezeknek a mai olvasata *bō*, *zō* és *sō*. Valószínű, hogy a japánok akkor vették át a három írásjegyet, amikor ezek nagyjából *bian*-nak, *dzaŋ*-nak, illetve *səŋ*-nek hangzottak az első évezred közepe táján, de mivel a japán és a kínai hangállomány merőben különbözik egymástól, a kínai szóvégi/szótagvégi *-ŋ*-t a japánban adott esetben az *u* magánhangzó nazalizációjával oldották meg – törekedvén az eredetihez hasonló kiejtésre –, később pedig a saját hangrendszerbe való illeszkedés következtében a nazalizáció eltűnésével *-u* keletkezett: *-ŋ* > *-ū* > *-u* (HAYASHI 2000: 359–61, 408–9; vö. HAMADA 1951/1986: 117–8. Az ilyen magánhangzóvá válás folyamata vélhetően a Tang-kori Csang-an [ma Hszian] kínai nyelvében is megvolt. Érdekes párhuzamoság figyelhető meg a belső-ázsiai – ujjur, tibeti, szogd stb. – átírásos kínai anyagokban, ahol bizonyos esetekben eltűnik a *-ŋ*. L. TÖDÖ 1977: 127–8; GKWDJ. 1978: 1582–3; TAKATA 1988: 160–79). Tehát például a *bian* – mivel a „médial” ι Ø-nak felelt meg – *baū* lett először. Íme a három kínai írásjegy által reprezentált szótag hangváltozásai: [baū] > [bau] (> [bao]) > [bɔ:] > [bɔ:]; [zaū] > [zau] (> [zao]) > [zɔ:] > [zɔ:]; [soū] > [sou] > [so:]. Az első kettő tehát a *kaichōon*, a harmadik pedig a *gōchōon* típusba tartozik. A nazalizáció eltűnésének (*-ū* > *-u*) már azelőtt be kellett fejeződnie, mielőtt az [ɔ:] és [o:] összekeveredése nem kezdődött meg a Muromachi-kor végén.

ROY ANDREW MILLER (1967: 221) a japán nyelvről szóló átfogó monográfiájában megjegyzi, hogy a hittérítők alkalmazta személy- és helynévi átírásokban megtalálhatók a japán prenazalizáció nyomai, mint például *Condera*-ban (Kodera), *Cangoxima*-ban (Kagoshima) stb., és amikor az angol *bonze* szót is felhossa – amelyet helyesen a japán *bōzu* megfelelőjének tart –, nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy ezenfelül itt a *-n*- megjelenésének még etimológiai vonatkozása is lehet arra

való tekintettel, hogy a *bōzu* kölcsönszó a kínai „*fang-chu*” (*fángzhū*)-ból. MILLER véleménye kevésbé helytálló, hiszen egyrészt – ahogy fent láttuk – joggal elvethetjük a *bōzu* szó kínai származtatását, másrészt pedig a kínaiiban eredetileg *-ŋ* végződésű szót a XVI. századra már nem volt nazális a japán nyelven belüli fejlődés következtében. KONO AKIRA (2001: 48) írásában – amelyben a lényeges nyújtóhangjeleket kihagy – MILLER megjegyzéseihez annyit fűz hozzá, hogy „when used with suffixes for respectful address, *san* and *sama*, the word in question, *bozu* (sic!) becomes *bonsan* and *bonsama* in some regions such as in Osaka, Nara, Mie, Kochi (sic!), Tottori and some other prefectures, while the standard Tokyo form is *bosan* (sic!)”. A félreértés elkerülése végett le kell szögeznünk, hogy itt arról van szó, hogy a *-sama*-nak, illetve *-san*-nak nem a *bōzu* szóhoz, hanem a *bō* szóhoz való hozzáadásából jön létre a *bonsama* vagy *bonsan* forma, és a japán nyelv legnagyobb modern szótára (NKDJ.) a *bōsama* szócikkben említi ezt. Inkább arra kellene hivatkoznunk, hogy ezen szótár *bōzu* szócikkében kanajelekkkel jelöli a *bonzu* (*bo+n+zu*) ejtést, amely a Honsú északkeleti részén fekvő Akita vidékén figyelhető meg (NKDJ. 2000–2. 11: 1429).

C) A 坊主 *Bōzu* szó második szótagjával kapcsolatban meg kell említenünk azt a jelenséget, amelyet *rendaku* 連濁-nak neveznek. Arról van szó, hogy az összetett szavaknál az utolsó elem szókezdő mássalhangzója zöngéssé válik, bár ennek a törvényszerűsége még nincs tisztázva teljes mértékben (RODRIGUEZ 1604–8: 176v; UŐ 1955: 632–3. Erről a problematikáról l. újabban WEIJER–NANJO–NISHIHARA 2005.). A sino-japán szavak esetében a kínai szóvégi/szótagvégi *-n*, *-m*, *-ŋ* után következhetett be a *rendaku* jelenség. Néhány olyan szót idézünk a Vocablarióból, amelyekre már fent hivatkoztunk, és amelyekben az utolsó kínai írásjegy jelentése ‘pap, szerzetes’ és az ez előtt álló kínai írásjegy kínai, valamint japán ejtése *-n*-nel végződik: *Bonzō* 凡僧 (*bonzō*, ma inkább *bonsō*), *Finsō* 貧僧 (ma *hinsō*), *Ienzō* 禅僧 (ma *zensō*), *Sōrinzō* 叢林僧, *Bansō* 伴僧. Az ezekben a szavakban található *-n*, amely a kínai *-n* megfelelője, egyeseknél életre kelti a *rendaku* jelenséget (*-zō*), másoknál pedig nem (*-sō*). Másrészt pedig az olyan *-u* után is gyakran jelentkezik a *rendaku*, amely a kínai *-ŋ* japán hangállományba való beilleszkedése következtében jött létre, és majd a nyújtóhang (*-ō*, *-ō*, *-ū* a Vocablarióban) születéséhez vezetett (YAMADA 1985: 15–21). Ez figyelhető meg éppen a 坊主 *Bōzu* (*bōzu*) szónál is. Ennek az első írásjegyének ejtése – amint láttuk fent – kínaiul *fáng/fāng* (< *bian*)); a második írásjegyének (□) kétféle japán (*on’yomi*) olvasata van: *shu* és *su*, és az előbbi a *kan’on* típusú olvasathoz tartozik, az utóbbi pedig a *go’on* típusúhoz; a *rendaku*-s párja pedig *-ju* (< *-shu*), illetve *-zu* (< *-su*). A *-xu* (= *-shu*)/*-ju* és *-su*/*-zu* utótagú szavakat hozzuk példaként a Vocablarióból: *Riōju* 領主, *Inju* 院主, *Guanju* ~ *Guanxu* 願主, *Anxu* 閩主; *Anju* ~ *Anzu* 庵主; *Zōsu* 藏主, *Zasu* 座主, *Yocusu* 浴主. Ezek közül – amelyek többsége a buddhizmus világában használatos – a *Riō*- (領) és a *Zō*- (藏) írásjegyek ejtése ugyan *-ŋ* végződésű volt a kínaiiban, de a *Zōsu* szónál nem következett be a *rendaku*, és ez hasonlóképpen a kínai *-n* (院, 願) valamint a *-m* (閩, 庵) végződésűeknél is hol megtörtént, hol meg nem.

A Vocablarióban is és a japán nyelv egyik középmeretű modern szótárában is előforduló szavak összehasonlítása alapján MATSU’URA YŌKO (1993: 238–41) rámutatott arra, hogy a Vocablarióban azok a nyújtóhanggal rendelkező szavak,

amelyek *rendaku*-s formában szerepelnek (pl. *Xōga* 唱歌, *Cōji* 講師, *Dōjei* 動静, *Vōzui* 黄水, *Mōzō* 妄想), valamint *rendaku*-s és nem *rendaku*-s alakok között ingadoznak, vagyis kétféle formában szerepelnek (*Xōxin/Xōjin* 昇進, *Iōquan/Iōguan* 上卷, *Sōquan/Sōguan* 僧官, *Yūxi/Yūji* 勇士, *Riōfō/Riōbō* 両方), mára többnyire a nem *rendaku*-s formák lettek használatosakká (*shōka*, *kōshi*, *dōsei*, *ōsui*, *mōsō*; *shōshin*, *jōkan*, *sōkan*, *yūshi*, *ryōhō*). Ennek okát abban látja, hogy a nyújtóhang nazális jellegének eltűnésével valószínűleg szükségtelenné vált a *rendaku*-ssá válás. A számos példa közé, amelyet a Vocabulárióból MATSU'URA felsorolt ebben a vonatkozásban, éppen a *Bōzu* szó nem került be – amely kivételesen máig megtartja a zöngés formát. A szónk a korabeli japán nyelvű munkákban nemcsak *rendaku*-s, hanem nem *rendaku*-s formában is regisztrálva van¹ – bár a Vocabulario nem említi meg a *Bōzu*-nak a zöngétlen párját. Továbbá a Kamakura-korban (1185–1333.) a 房主 olvasataként *bōshu*, valamint *bōju* ismeretes, mely szó a buddhista papok, jelöltjeik stb. lakhelyének fejét jelöli (NKDJ. 2000–2. 11: 1414; KKDJ. 1982–99. 4: 1023), tehát azonos a 坊主 (*bōzu*) szó első jelentésével. Ez utóbbinak pedig *bōshu* olvasata is van, mellyel tanítómestert jelöltek a vakok között az Edo-korban (NKDJ. 2000–2. 11: 1414). A kiejtésbeli eltérés így esetenként jelentésbeli különbséggel is járhatott. Általában nem gyakori ugyan, hogy a *rendaku*-s forma az évszázadok során még máig is az maradt – ahogy fentebb láttuk –, de a *rendaku*-s *bōzu* alakban a későbbiekben sem következett be zöngétlenedés, szerintünk azért, mert jelentése bővülésével gyakran használatos szóvá vált ebben a formában. Ezzel szemben a *Bonzō* 凡僧 szót illetően – amely a Vocabulárióban szerepel – manapság nem *bonzō*, hanem leginkább *bonsō* az olvasata, ami annak a tendenciának egyik példája, hogy a XVII. század elején adatolt *rendaku*-s szóalakok az idők folyamán zöngétlen formában lettek használatosak.

D) A harmadik elem a japán hang- és írástörténetben különös helyet elfoglaló kanacsoporttal kapcsolatos, amelyet 四つ仮名 *yotsugana*-nak, azaz négy darab kanának neveznek. Ismeretes ugyanis, hogy a négy kanának, a し és ぢ-nak, valamint ず és づ-nak nem volt a maihoz hasonló hangértékük évszázadokkal ezelőtt (egyes nyelvjárások kivételével). A kiotoi nyelvjárásban a Muromachi-kor közepéig mind a négy kanajelet eltérően olvasták, ejtették, míg a kétféle kanajelpáros ejtése el nem kezdett keveredni, majd az Edo-kor elején azonosság nem vált. Hogy a Muromachi-kori hangállapotot szemléletesebben felvázolhassuk, a *sa*-sor és a *da*-sor zöngétlen párját (*sa*- és *ta*-sort) is együtt szerepeltetjük: *sa*-sor: [sa], [ši], [su], [še], [so]; *za*-sor: ざ [za], じ [ji], ず [zu], ぜ [ze], ぞ [zo]; *ta*-sor: [ta], [tši], [tsu], [te], [to]; *da*-sor: だ [da], ぢ [dji], づ [dzu], で [de], ど [do] (MABUCHI 1971: 107–8; TOYAMA 1972: 188–93). Ebben az állapotban megkezdődött a keveredés a じ [ji] és ぢ [dji] között, valamint a ず [zu] és づ [dzu] között, mind a két esetben az utóbbi javára. Anélkül, hogy belemennénk a *yotsugana* keveredése folyamatának bonyolult kérdé-

¹ JKDJ. 1985–2001. 5: 117. Például a XV. század második felében testet öltött „Setsuyōshū” című szótárszerű összeállításnak három alaptípusa közül az ún. *Indobon*-nak egy változatában („Wakan tsūyōshū”-ban) – amelyből a szavak mellé tett kanajeleknek köszönhetően korabeli kiejtésüket is megközelítőleg megtudhatjuk – találjuk a kanákkal, ぼうす *ba+u+su*-val ellátott szónkat, (Setsuyōshū 1980–82. 1: 18, 451; 2: 217), amelyet *bōsu*-nak rögzíthetünk a Hepburn-féle átírásban.

sébe, most csupán egy véleményre hivatkozunk, miszerint a *yotsugana* mind a négy tagja el volt látva nazális siklóhanggal: ㄅ^{[n]zi} ~ ㄅ^{[nd]zi} és ㄆ^{[n]zu} ~ ㄆ^{[nd]zu}, valamint ㄇ^{[n]di} és ㄇ^{[n]du}. Amikor az utóbbi páros teljesen affrikatává vált (ㄇ^{[nd]zi}, ㄇ^{[nd]zu}) a XVI. században, megkezdődött a keveredés a ㄅ és ㄇ között, valamint a ㄆ és ㄇ között (ŌTOMO 1980: 133–4; vö. JIN 2002: 80–1).

A XVII. század eleje, amikor a Vocabulario is napvilágot látott, átmeneti korszak lehetett a *yotsugana* hangtörténetében. A Japánban működő jezsuita rend, amely követi a portugálós átírási rendszert, általában a ㄆ-t *zu*-nak, a ㄇ-t *zzu*-nak, a ㄅ-t *ji*-nak és a ㄇ-t *gi*-nak írta át (HASHIMOTO 1961: 226–9, 247–9). IOÃO RODRIGUES (JOAM RODRIGUEZ, 1661?–1734?) – aki 1577-ben érkezett Japánba, és jezsuita hittérítőként sokat tevékenykedett a szigetországban addig, míg onnan ki nem üzték 1615-ben – két nevezetes japán nyelvkönyvében, amelyekben a *Bonzo*, valamint a *Bōzu* szó többször is előfordul, nagyjából az említett átírási módot követte, csak annyiban tért el tőle, hogy a *dz* betűkapcsolatot a ㄇ átírására alkalmazta, ez tehát a *zzu* helyett a *dzu* betűképpben jelenik meg munkáiban. Nagyobbik nyelvtani munkája szerint – amely 1604 és 1608 között jelent meg Nagasakiban – a *D*, *Dz* és *G* előtt lévő minden vokálist mindig fél tildével (orrhanggal) vagy a tildéhez némi-leg közelálló, az orrregben képzett sonsonetével ejtik ki (RODRIGUEZ 1604–8: 177v.; vö. UŐ 1955: 637. A *sonsonete* szó alatt nem ’gúnyos hangnem’, hanem csak tónus értendő. TOYOSHIMA 1984: 141, 144). RODRIGUES ugyanakkor a kiotói kiejtéssel kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy az ejtés általában a *Gi* és a *Ii* között, valamint a *Zu* és a *Dzu* között ingadozik és összekeveredik (RODRIGUEZ 1604–8: 169v; UŐ 1955: 608). A jezsuita misszionárius másik, kisebb terjedelmű munkájában pedig – amely 1620-ban Makaóban jelent meg – azt írta, hogy az *A*, *E*, *I*, *O* és az *V* magánhangzókat a *D* és a *G*, némelykor a *I* és a *Z* előtt a levegőt az orrlukba küldvén bizonyos sonsonetével együtt ejtik úgy, mintha rajta lenne egy fél tilde (RODRIGUEZ 1620: 12v; UŐ 1993: 56). RODRIGUESnek, aki a nazális magánhangzóknál látta a jelenséget (HASHIMOTO 1950: 3–5; YANAGIDA 2002: 6), két állítása bizonyára egymást egészíti ki. A koreai és kínai adatok tanúsága szerint is valószínű, hogy a XVII. század elején a ㄅ és a ㄆ (RODRIGUESnél *Ii/ji* és *Zu/zu*) előtt is hallatszott – még ha enyhén is – a nazális siklóhang (ŌTOMO 1980: 133; l. még TOYAMA 1972: 183–6. Vö. MABUCHI 1971: 127–8; JIN 2002: 81), amelyet inkább a zöngés hangok prenazalizációjaként fogunk fel (TAKAYAMA 1993: 23; ENDŌ 2001: 103–5, 113; TOYOSHIMA 1995: 1191). Nem meglepő tehát, hogy a nem szabályos portugálós átírásban a *ngi* és *ndzu/nzzu* (*gi* és *dzu/zzu* helyett) is és a *nji* és *nzu* (*ji* és *zu* helyett) betűkapcsolatok is felbukkannak.

A XV. században a zöngés hangok általában még prenazalizáltak voltak, bár ez az állapot megszűnőben volt a következő századokban. Az ingadozások közepette a prenazalizációs elemek először a *za*- és *ba*-sorokból tűntek el, majd a *da*-sorból és utoljára a *ga*-sorból (JIN 2002: 83; l. még TOYAMA 1972: 183–6, 241–2; CHENG 1995: 132; ENDŌ 2001: 112–4). A Vocablarióból is felhozhatunk néhány példaszót, amelyek a portugál nyelvű részekben bukkannak fel a címszóul felvett formától eltérő alakban, és amelyekről fentebb még nem tettünk említést: a *Cugue* (公家 *kuge*) címszóval szemben a *Cungues* (l. a *Quazocu*, és még a „Svpplimento”-ban az *Auosamurai*, *Bonyen*, *Cugereō*, *Quanmot*, *Xōyen* stb. szócikkét) és a *Cūgues*

(l. a *Quange*, *Saxinuqi*, *Votodo*, *Xacu* stb. szócikkét), a *Cauago* (籠 *kawago*) címszóval szemben a *Cauango* (l. a *Xexerisagaxi* szócikkét), a *Naguinata* (薙刀 *naginata*) címszóval szemben a *Nāguinata* (l. a *Xiraye* szócikkét), a *Sacazzuqi* (さかづき 盃 *sakazuki*) címszóval szemben a *Sacāzuqui* (l. a *Mexij daxi* szócikkét) stb. Ezekben a példaszavakban a zöngés hangok előtt nem hosszú, hanem rövid magánhangzó áll, és nyilván a prenatalizációs elem az *-n* latin betűként jelent meg a nem szabályozott portugálos átírásban. Ezek után felvetődik a kérdés, hogy a portugál *bonzo* betűkép vajon milyen japán ejtéshez állt közel, miközben a *bōzu* japán szó jelenleg hosszú magánhangzót foglal magába.

7. MORITA TAKESHI 1955-ös tanulmányában – amely az ún. *Kirishitan* anyagokban használatos latin betűs átírások kérdéseiről szólt – rámutatott az *ō ~ on*, valamint az *ô ~ on* váltakozására az átírásban, és későbbi munkáiban is kitért erre a problematikára (MORITA 1976: 344–5; l. még UŐ 1955/1980: 211–2, HNPI. 1980: 852, 1993: 186–9). Most az idevágó átírási példákról – a teljesség igénye nélkül – tesszünk említést néhány korabeli dokumentumból, javarészt MORITA tanulmányaira támaszkodva. A Vocablarióban csupán néhány példa lelhető fel a japán nyelvű részekben: *Vôgo* (擁護 *ôgo*) helyett *vongo* (l. a *Guêth* szócikkét), *Vômine* (大峯 *ômine*) helyett *Vonmine* (l. a *Goqi* szócikkét), sőt a *Bonuocu* címszó is bukkan fel a *Bôuocu* (茅屋 *bōoku*) helyett. Természetesen az ilyen formák használata a szócikk japán nyelvű részében, valamint címszóként való felvétele hibának tekinthető, de ugyanakkor valószínűleg a korabeli japán kiejtés mikéntjéről árulkodik.

A Vatikáni Könyvtárban őrzött, BELCHIOR NUNES BARRETO portugál jezsuita által 1591-ben másolt kéziratban (Reg. Lat. 459, amelynek második fele főleg a „Sanctos no gosagveo no vchi nvqigaqi” című munkából áll; az első felének fakszimiléjét és japán írásjegyekre való átültetését l. BARRETO 1962) – amely evangéliumokat, szentek életét stb. tartalmaz japánul, mégpedig portugálos átírásban – *voncame* (f. 23v/13,15: 狼 *ôkami*, *Vôcame* a Vocablarióban), *vonfen* (f. 45v/5: 往返 *ôhen*, *Vôfen* a Vocablarióban), *fonguio* (f. 243/9: 崩御 *hōgyo*, *Fôguio* a Vocablarióban), *jongue* (f. 245/11: 上下 *jōge*, *Iōgue* a Vocablarióban), *vonzon* (f. 259/15: 王孫 *ôzon*, *Vôzon* a Vocablarióban) stb. formák is előfordulnak (MORITA 1993: 187; KAWAGUCHI 2000: 14). Egyúttal megjegyezzük, hogy ebben a kéziratban is meglehetősen sok a *z* és a *z* váltakozása, sőt helyettük *nzu* betűkép is előfordul. KAWAGUCHI ATSUKO szerint, aki megvizsgálta a kéziratot, az ott előforduló 86 *nzu* íráskép közül 74 づ-t, 12 pedig ず-t jelöl, így valószínűleg a *nzu* elvileg づ jelölésére szolgált itt. Az utóbbi 12 eset között a *Jonzu* (161r–14: 上手 *jōzu*, *Iōzu* a Vocablarióban) és *iyauaxonzu* (57v–18: 居合はせうず *iawashōzu*) átírások is találhatók (KAWAGUCHI 2000: 14), és itt is úgy tűnik, hogy az *-o* magú nyújtóhang *on*-ként van átírva.

A *Jonzu* egyébként a *jonzo* formában fordul elő egy, a XVI. század végén keletkezett kéziratban, amely japán szavakat portugálul magyaráz, és szintén BARRETO tollából való (részletes nyelvészeti elemzését MORITA [1976: 344] végezte). Az, hogy a nem standard átírással a portugálok ebben a formában jegyezték le ezt az ’ügyesség’ jelentésű *jōzu* szót – amelynek alig használatos *jōshu* olvasata is van – hasonlóságot mutat a *bōzu* (> *bonzo*) esetével. Az 1595-ben kiadott latin–portugál–

japán szótárban az *Opprobramentum* címszónál a *zongon* szóról történik említés. Ez a 雑言 *zōgon* szó a *Conuicium* címszónál a *zōgon* betűképben jelenik meg (Dictionarivm 1595: 529, 166), ahogy a Vocabvlarióban is. DIEGO COLLADO 1632-ben megjelent japán nyelvtanában pedig a következő átírásokkal találkozunk: *quōdai*, *fiacuxō*, *dōgu* (COLLADO 1632a: 4, 8, 12; *Quōdai*, *Fiacuxō*, *Dōgu* a Vocabvlarióban. 広大 *kōdai*, 百姓 *hyakushō*, 道具 *dōgu*).

Maguk a japánok is felhívták egyébként a figyelmet annak idején az ilyen helytelen kiejtésre. YASUHARA TEISHITSU (1610–1673) ugyanis a „Katakoto” című, 1650-ben Kiotóban megjelent munkájában, amelyet a szerző helytelen kiejtés, szóhasználat stb. korrigálása végett írt, egyebek mellett olyan példákat is szerepeltet, mint 胴服 *donbuku* (*dōbuku*), 懇望 *konbon* (*konbō*), kanajelekkkel jelölve kiejtésüket (Katakoto 1938: 28, 44). MORITA TAKESHI, aki még több idevágó nyelvi adatot is felsorolt, elképzelhetőnek tartja, hogy az *-on* a betűképhez megközelítően hangzott és hallatszott a japánoknál és a külföldieknél (portugáloknál) egyaránt (MORITA 1976: 344–5, 1955/1980: 211–2), máshol pedig úgy véli, hogy a szóban forgó átírások megszületése a külföldieknek köszönhető, akik a zöngés hangok előtti magánhangzó nazalizálódását önálló *-n*-ként vagy a japán nyújtóhangot *on*-ként hallották és ejtették (MORITA: HNPJ. 1980: 852, UŐ 1993: 186–8).

MILLER fentebb utalt felvetésével kapcsolatban megjegyzendő, hogy az imént említett példaszavaknál az egyes kínai írásjegyek a kínaiban *-ŋ* végződésűek voltak ugyan (擁, 上, 往, 崩, 王, 広, 姓, 胴, 望), de mások (茅, 雜, 道) nem. Például a legutolsó kínai írásjegy által jelölt szónak a következő volt a hangváltozása a kínaiban: 道 *dog* > *dau* > *tau* > *tau* (*dàu*) (GKWDJ. 1978: 1328), és a japán nyelv ezt az írásjegyet megközelítőleg *dau* (> [dao] > [dɔ] > [dɔ]) ejtésben vehette át. Ami a *Vonmine*, *voncame* és *iyauaxonzu* formákat illeti, a kérdéses szótagok nem tartoznak a kínaias *on* 'yomi-típusú olvasathoz, ugyanakkor az is figyelembe veendő, hogy az *on* (vagy *ō*)-féle átírás nem feltétlenül zöngés hang előtt jelent meg (*fiacuxō*, *konbon*, *Bonuocu*, *vonfen*), így nehéz valamiféle rendszerességet felfedeznünk a jelenségben. Igaz azonban, hogy az *on*-féle átírás akkor jelenik meg leggyakrabban, amikor egy összetett szó első része *-ŋ* végződésű, a második része pedig zöngés hanggal kezdődik, amit több esetben az ún. *rendaku* jelenséggént foghatunk fel (擁護, 崩御, 上下, 王孫, 上手, 広大, 胴服). Ehhez a típushoz tartozik a portugál *biombo* szó japán megfelelője, a 屏風 *byōbu* is és a szónk is. Ha tekintetbe vesszük a *dōgu* és a *zongon* átírású szavakat is, amelyeknek az első szótagja a kínaiban nem volt *-ŋ* végződésű ugyan, de a második szótagja eleve zöngés hanggal kezdődött, amely prenazalizált volt a japánban, azt mondhatjuk, hogy a zöngés hangoknak eredetüktől függetlenül jelentős szerepe volt a jelenség életre keltésében.

Tudnunk kell, hogy a nem nyomtatásra szánt dokumentumokban gyakori jelenség volt a hosszú magánhangzókat jelölő segédjelek kihagyása, ami azt eredményezhette egyes esetekben, hogy a latin betűs átírások kevésbé tükrözték a valós japán kiejtést. Ha a portugál *bonzo* íráskép a japán [bɔⁿzu] > [boⁿzu] vagy [bɔnzu] > [bonzu] ejtés megközelítése, akkor magyarázatra szorul, hogy miért volt ilyen ejtése a japán *bōzu* szónak, amely jelenleg hosszú magánhangzót foglal magába. Japán oldalról megközelítve viszont azt kell tartanunk valószínűnek a fent említettek fényében, hogy az akkori ejtés [bɔⁿzu] > [boⁿzu] lehetett. Általánosságban

elmondható azonban, hogy a hosszú és kettős magánhangzók jórésztben összeférhetetlenek az ezt követő *-n*-nel (WENCK 1966: 19), és ugyanez a helyzet a prenazalizációs elemekkel kapcsolatban is (YAMANE-TANAKA 2005: 125, 149). Ebben a vonatkozásban érdekesek lehetnek a következő példák, amelyek analógiaként szolgálhatnak a kérdés taglalásában. Az élőbeszédben a *no* partikula bizonyos esetekben *-n*-né változik, ha ezt egy absztrakt tartalmú főnév (*naka*, *tokoro*, *toki*, *tsugi* stb.) követi: *boku no tokoro* > *bokuntokoro*, *hako no naka* > *hakonnaka* (NASU 1996: 33). Amikor a *no* előtt hosszú magánhangzó áll, a hosszú magánhangzó röviddé válik: *sensō no toki* > *sensontoki*, *reihaidō no tokoro* > *reihaidontokoro* stb. Vajon az összeférhetetlenség a régebbi korszakokra nézve is érvényes volt? Erre a kérdésre némi útbaigazítást kaphatunk a XV–XVIII. századi koreai dokumentumokból, amelyeket a szigetországban járt koreaiak, főleg követek állítottak össze. Előfordulnak bennük hangul jelekkel vagy sino-koreai (kínai) írásjegyekkel átírt japán helynevek, köztük kis számban hosszú magánhangzókat tartalmazók is: a) *'indo'onzi* (*Indōji*), *'o'ungagi* (*Ōgaki*), *hio'oqgo* (*Hyōgo*); b) *'ondiromo* (*Ōjiromo*), *musando* (*Mushōzu*) (JIN 2002: 35–77). Az a) csoport arra mutat, hogy a hosszú magánhangzókkal együtt jelen volt a prenazalizációs elem is. Honshū északkeleti részének, a Tōhoku-vidéknek egyes nyelvjárásaiban is – amelyek a régi japán nyelv egyes jegyeit hardozzák magukban – hasonló jelenséggel találkozhatunk: 講堂, 行動 *kōdō* [kōdo:], 道具 *dōgu* [dōju] stb. (INOUE 2000: 355–6; YAMANE-TANAKA 2005: 149). A b) csoport pedig vélhetően azt az állapotot tükrözi, hogy a hosszú magánhangzó röviddé vált, és utána inkább a szótagképző *-n* jelent meg mint prenazalizációs elem. Láttuk, hogy az olyan *-o* magú nyújtóhangra is, amelyet nem követ prenazalizált zöngés hang, az *-on*-féle latin betűs átírást vagy kanarögzítést alkalmazták. Ezt a jelenséget összefoglalóan a *chōon no hatsuonka* (長音の撥音化) terminussal lehet jellemezni, amelynek szó szerinti jelentése a nyújtóhang szótagképző *n*-né válása. A koreai adatok, amelyekben még az *'o'ugaki* (*Ōgaki*) átírás is megtalálható, valószínűleg a háromféle ejtés ingadozásáról tanúskodnak. Másrészt pedig a XVII. században a szótagképző *-n* és a prenazalizációs elemek között kétértelműség érződött, és ennek elkerülése végett az utóbbit elgyengítve ejtették ki a zöngés hangokat. Ez járulhatott hozzá a prenazalizációs elemek hanyatlásához és eltűnéséhez (vö. TAKAYAMA 2003: 100). Tehát okunk van feltételezni, hogy szónk a tárgyalt időszakban a következő ejtések között ingadoztak: [b o:ⁿzu] ~ [bonzu] ~ [bo:zu], és hol az egyik hol a másik lehetett domináns. Hozzá kell tennünk azt is, hogy bizonyára a prenazalizáció eltűnése után is a *chōon no hatsuonka* jelenség – amely életre kelésének törvényszerűségét nem látjuk tisztán – tovább élt és él egyes nyelvjárásokban, ahol a [bonzu] ejtés is megfigyelhető, l. továbbá: *bonsan* (< *bōsan*), amelyről már szó esett, *yunbe* (< *yūbe* 'tegnap este'), *shonben* (< *shōben* 'vizelet') stb. (NKDJ. 2000–2. 11: 1402, 13: 357, 7: 257).

Tekintettel arra, hogy egy portugál hímnemű szó végződése általában *-o* és a portugál *o* betű hangsúlytalan helyzetben [u]-nak ejtendő, szinte természetes, hogy (*Iōzu* >) *jonzu*-ból *jonzo*, (*Biōbu* >) *biombu*-ból *biombo* és (*Bōzu* >) **bonzu*-ból *bonzo* lett a portugál jezsuiták nyelvében. A *bonzo*-féle, segédjel nélküli portugál íráskép nem képes a japán nyújtóhang rögzítésére, így nyilván félrevezető. A por-

tugál betűkép alapján tehát nem dönthető el, hogy a *bonzo* szóalak a [bōzu] és a [bonzu] közül melyik a japán ejtés megközelítése.

8. Az eddig elmondottak fényében alig fér kétség ahhoz, hogy a magyar *bonc* szó is végső soron többszörös közvetítéssel a japán *bōzu* szóból származik. Végül ízelítőül utaljunk a magyar szótárirodalomban fellelhető *bonc* szócikkekre is.

Az EtSz. (1914: 467–8) – hivatkozván HANS SCHULZ német idegenszó-szótárára (DFW. 1913: 92) – azt írja, hogy a *bonc* szó „végső forrása: japán *bonzō* – *bonzi*”. A TESz. (1967. 1: 338) szerint szónk „Német eredetű; vö. ném. *Bonze* ’buddhista pap; valamely nézet fanatikus híve; magas beosztású szakszervezeti vagy pártburokrata’. Végső forrása a kínai *fan-seng* ’vallásos személy’, illetőleg a belőle származó japán *R. bonzō* ’buddhista pap’; vö. még mai japán *bō(d)zu* ’ua.; kisgyerekek’. Európa a portugálok révén ismerte meg a 16–17. sz.-ban”. A TESz.-en alapuló EWUng. (1992. 1: 123) *bonc* szócikke szerint – amelyben már nem történik említés a *bō(d)zu* vagy *bōzu* szóról – „In die europäischen Spr wurde es durch jap (va) *bonzō* ’buddhistischer Priester’ vermittelt. – Va *boncius* ’ds’ (1757: MNy 69: 361) ist eine latinisierte Form • EtSz; TESz *bonc*¹” (va = veraltet. L. még FARKAS 1989: 482–3). Ismételten szólnunk kell arról, hogy a szó nem vezethető vissza az említett kínai szóra, a *bonzō* szó pedig némi túlzással fantomnak is nevezhető jelentésben és alakban egyaránt, nem is beszélve a szófejtésről. Továbbá szembeötlik a *bō(d)zu* forma, amelyben a zárójel bizonyára elhagyható részre utal. Ha a „Keleti nevek magyar helyesírása”-t követjük (KNMH. 1981: 503), a kérdéses szó magyaros átírása *bódzu* lesz. A TESz.-ben említett japán *bō(d)zu* szóalak pedig zavaros, amely nem tűnik magyaros átírásnak a vízszintes segédjel miatt, és bizonyára nem annak szánták. Vajon miféle átírással van dolgunk? Most csak annyit jegyzünk meg, hogy a *zu*-t HEPBURN szótárának 1867-es 1. kiadása *dz*-vel, az 1872-es 2. kiadása *dzu*-val rögzítette, tehát a *bōzu* szó, mely betűkép a 3. kiadásban szerepel, az első kiadásban a *bōdz*, a másodikban a *bōdzu* betűképpel fordul elő. A TESz.-ben említett *bō(d)zu* formát *bōzu*-ra kell korrigálni, amennyiben a japán nyelvi adatközlés a Hepburn-féle átírási rendszer szerint történik.

A Magyar Nagylexikon (1995. 4: 285) valószínűnek tartja, hogy a szó „a japán *bonzu* (*bózu*) angolos formájából származik, s eredeti jelentése ’kolostorfőnök’, majd ’szerzetes’”. Azonban a japán nyelv szótárai címszóként nem említik a *bonzu* szóalakot, amely csak néhány nyelvjárásban van jelen, továbbá a *bózu*-féle átírás nincs összhangban a „Keleti nevek magyar helyesírása”-val, sem pedig a Hepburn-rendszerű átírással. De ez a szófejtés az elsődleges eredetkérdésre nézve közelebb áll az igazsághoz, mint a következő két etimológiai szótáré. TÓTFALUSI ISTVÁN szótárának (ISzT. 2004: 123) a *bonc* szócikk etimológiai részében azt olvassuk: „ném *Bonze* ’buddhista pap’ ← port *bonce* (sic!) ← japán *bonzo* (sic!) ’ua’ ← kínai *fan-seng* ’istenfélő ember’”. Egy új magyar etimológiai szótár (ESz. 2006: 79) – amelyben a magyar *bonc* szó német jövevényszó, a német *Bonze* pedig francia eredetű – azt írja, hogy a szónk végső forrása „kínai *fan-seng* ’vallásos személy’. Az európai nyelvekben ’buddhista pap’ jelentésben a japán régi nyelvi *bonzō* ’ugyanaz’ nyomán honosodott meg”. Ezek a sorok a TESz.-ével és az EWUng.-ével

egyetemben némi helyreigazításra szorulnak a más európai szótárakkal kapcsolatban fentebb elmondottak fényében.

A hivatkozott irodalom

- AHDE. 2000. = The American Heritage dictionary of the English language⁴. Boston.
- BARRETO, BELCHIOR NUNES 1962. In: キリシタン研究7. & 別冊 (バレット写本の複製).
- CALADO, ADELINO DE ALMEIDA 1960. Livro que trata das cousas da Índia e do Japão. Boletim da Biblioteca da Universidade de Coimbra. 24. 1–138.
- CANNON, GARLAND 1996. The Japanese contributions to the English language: A historical dictionary. Wiesbaden.
- Cartas 1598. = Iesvs. Cartas qve os padres e irmãos da Companhia de Iesus escreuerão dos Reynos de Iapão & China aos da mesma Companhia da India, & Europa, des do anno de 1549. até o de 1580, I–II. Évora (Classica Japonica: facsimile series in the Tenri Central Library; Section 2. Kirishitan materials, 1. Tenri 1972.).
- CEDEL. 1966–67. = KLEIN, ERNEST, A comprehensive etymological dictionary of the English language: dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture, I–II. Amsterdam–New York–London.
- CHENG XIQING 成 嗜慶 1995. コリヤ-ド著「羅西日対訳辞書」のテイルデ表記について. 東北大学言語学論集 4: 121–34.
- COLCUTT, MARTIN 1999. ぼうず [坊主 bonze], In: 加藤 秀俊 – 熊倉 功夫 szerk. 外国語になった日本語の事典. Tokió: 218–24.
- COLLADO, DIDACO (DIEGO) 1632a. Ars grammaticae Iaponicae lingvae: in gratiam et adiutorium eorum, qui praedicandi Euangelij causa ad Iaponiae Regnum se voluerint conferre. Róma. (A mű faksimiléje és angol fordítása SPEAR 1975-ben található.)
- COLLADO, DIEGO (DIDACO) 1632b. Dictionarium sive thesauri lingvae Iaponicae compendivm. Róma. (Faksimile: コリヤ-ド, 羅西日辞書. Tokió, 1979.)
- CORDIER, HENRI 1912. Bibliotheca japonica: dictionnaire bibliographique des ouvrages relatifs à l'Empire Japonais rangés par ordre chronologique jusqu'à 1870.
- DCECH. 1980–91. = JOAN COROMINAS con la colab. de JOSÉ A. PASCUAL. Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico I–VI. Madrid.
- DEI. 1968. = BATTISTI, CARLO – ALESSIO, GIOVANNI, Dizionario etimologico italiano I–V. Firenze.
- DELI. 1979. = CORTELAZZO, MANLIO – ZOLLI, PAOLO, Dizionario etimologico della lingua italiana I–V. Bologna.
- DELP. 1956. = MACHADO, JOSÉ PEDRO, Dicionário etimológico da língua portuguesa com a mais antiga documentação escrita e conhecida de muitos dos vocábulos estudados. Lisszabon.
- DENF. 1986. = CUHNA, ANTÔNIO GERALDO DA, Dicionário etimológico Nova Fronteira da língua portuguesa². Rio de Janeiro.
- DFW. 1913. = SCHULZ, HANS, Deutsches Fremdwörterbuch. Strassburg.
- DHLF. 1992. = REY, ALAI, Dictionnaire historique de la langue française I–II. Párizs.
- DHLP. 2001. = HOUAISS, ANTÔNIO, Dicionário Houaiss da língua portuguesa. Rio de Janeiro.

- Dictionarivm 1595. = Dictionarivm Latino Lvsitanicvm, ac Iaponicvm ex ambrosii calepini volumine depromptum... Amakusa (Faksimile: Toyo Bunko, Tokió, 1953.).
- Dictionarivm 1632. = Dictionarium siue thesauri linguae Iaponicae compendium: compositum, & sacrae de Propaganda Fide Congregationi dicatum a fratre Didaco Collado ord. praedicatorum Romae anno 1632. Róma (Faksimile: コリヤード, 羅西日辭典. Kiotó, 1966.).
- DJF. 1868. = PAGÈS, LÉON, Dictionnaire japonais-français, traduit du dictionnaire japonais-portugais composé par les missionnaires de la Compagnie de Jésus et imprimé en 1603, à Nangasaki. Párizs (Faksimile: Tokió, 1953.).
- DKWJ. 1955–60. = MOROHASHI TETSUJI 諸橋 轍次. 大漢和辞典 I–XIII. Tokió.
- DOI TADAO 土井忠生 1982. 吉利支丹論攷. Tokió.
- EFX. 1944–45. = Epistolae S. Francisci Xaverii aliaque eius scripta. Ed. GEORGIUS SCHURHAMMER et IOSEPHUS WICKI; T. 1: 1535–1548, T. 2: 1549–1552. (Monumenta historica Societatis Iesu; v. 67–68. Monumenta missionum Societatis Iesu; v. 1–2 . Missiones orientales.) Róma.
- EFXJ. 1994. = 聖フランシスコ・ザビエル全書簡. I–IV. (KŌNO YOSHINORI 河野 純徳 ford.). Tokió.
- ENDŌ KUNIMOTO 遠藤 邦基 2001. 四つ仮名の読癖: 「鼻二入ル」の注記の意味. 國文學 82: 101–15.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN – MELICH JÁNOS, Magyar etymologiai szótár. Bp., 1914–44.
- ESz. 2006. = ZAICZ GÁBOR főszerk., Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Bp.
- EVANS, TOSHIE M. 1997. A dictionary of Japanese loanwords. Westport, Conn.
- EWD. 1993. = Etymologisches Wörterbuch des Deutschen². Erarb. von einem Autorenkollektiv des Zentralinstituts für Sprachwissenschaft unter der Leitung von WOLFGANG PFEIFER. Berlin.
- EWDS. 1963. = KLUGE, FRIEDRICH, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache¹⁹. Bearbeitet von WALTHER MITZKA. Berlin.
- EWDS. 1989. = KLUGE, FRIEDRICH, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache²². Unter Mithilfe von MAX BURGISSER und BERND GREGOR völlig neu bearbeitet von ELMAR SEEBOLD. Berlin.
- EWEO. 1927. = LOKOTSCH, KARL, Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg.
- EWUng. = Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–III. Hrsg. LORÁND BENKŐ. Bp., 1992–1997.
- FARKAS VILMOS 1989. Kínai, a kínaival összefüggő japán eredetű nemzetközi és vándor-szavainkról. Magyar Nyelvőr 482–90.
- FEW. 1968. = WARTBURG, WALTHER V, Französisches etymologisches Wörterbuch: eine Darstellung des galloromanischen Sprachschatzes. Bd. 20. Entlehnungen aus den übrigen Sprachen. Tübingen.
- FUKUSHIMA KUNIMICHI 福島 邦道 1983. 続キリシタン資料と国語研究. Tokió.
- GATENBY, E. V. 1931. The influence of Japanese on English. 英文学研究 Studies in English literature. 11: 501–20.
- GCAIW. 1903. = HENRY YULE and A. C. BURNELL, Hobson-Jobson: a glossary of colloquial Anglo-Indian words and phrases and of kindred terms, etymological, historical,

- geographical and discursive². Edited by WILLIAM CROOKE. London (Reprint: Richmond, Surrey, 1995.).
- GLA. 1919–21. = DALGADO, SEBASTIÃO RODOLFO, Glossário luso-asiático I–II. Coimbra. (Reprint: New Delhi–Madras, 1988.).
- GRLF. 2001. = Le grand Robert de la langue française. Deuxième édition du dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française de PAUL ROBERT, dirigée par ALAIN REY. Párizs.
- HAMADA ATSUSHI 濱田 敦 1955/1983. 国語音韻体系に於ける長音の位置—特に才段-長音の問題. In: UÔ, 続朝鮮資料による日本語研究. Kiotó. 90–125.
- HAMADA ATSUSHI 濱田 敦 1951/1986. 長音. In: UÔ, 国語史の諸問題. Oszaka. 90–140.
- HASHIMOTO SHINKICHI 橋本 進吉 1950. 国語音韻の研究. Tokió.
- HASHIMOTO SHINKICHI 橋本 進吉 1961. キリシタン教義の研究. Tokió.
- HAYASHI CHIKAFUMI 林 史典 2000. 日本の漢字音 In: 中田 祝夫–林 史典, 日本の漢字. Tokió. 331–442.
- HEPBURN, JAMES CURTIS 1867. 和英語林集成 = A Japanese and English dictionary with an English and Japanese index. Sanghaj (Reprint: Tokió, 1966.).
- HEPBURN, JAMES CURTIS 2000. = HIDA YOSHIFUMI 飛田 良文 – LEE HAN SOP 李 漢燮 szerk. 和英語林集成: 初版・再版・三版対照総索引. I–III. Yokohama.
- HINO YUKIO 樋野 幸男 2001. «才段長音の開合» 研究史抄. 東海学園言語・文学・文化 60: 39–46.
- HNPJ. 1980. = DOI TADAO 土井 忠生 – MORITA TAKESHI 森田 武 – CHŌNAN MINORU 長南 実 szerk. és ford. 邦訳日葡辞書. Tokió.
- HNPJGS. 1998. = YAMADA KIYOSHI 山田 潔 összeáll, 邦訳日葡辞書逆索引. Tokió.
- INOUE FUMIO 井上 史雄 2000. 東北方言の変遷: 庄内方言歴史言語学的貢献. Musashino. ISzT. 2004. = TÓTFALUSI ISTVÁN, Idegenszó-tár: idegen szavak értelmező és etimológiai szótára. Bp.
- JIN NAMTAEK 陳 南澤 2002. 日本語における子音の変遷について – 朝鮮資料の音-注を中心に. 東京大学言語学論集 21: 17–102.
- JKDJ. 1985–2001. = 室町時代語辞典編修委員会 szerk. 時代別国語大辞典: 室町時代編 I–V. Tokió.
- Katakoto (1938), かたこと. In: 方言1 (= 国語学大系, 19. 福井 久蔵撰輯). Tokió. 1–80.
- KAWAGUCHI ATSUKO 川口 敦子 2000. バレト写本の「四つがな」表記から. 国語学 51/3: 1–15.
- KDEE. 1997. = TERASAWA YOSHIO 寺澤 芳雄英 szerk., 語語源辞典 (= The Kenkyusha dictionary of English etymology). Tokió.
- KDJ. 1979–97. = 国史大辞典編集委員会 szerk., 国史大辭典 I–XV. Tokió.
- Kefukigusa 1978–1980. = MATSUE SHIGEYORI 松江 重頼 (加藤 定彦 szerk.), 毛吹草 I–II (影印篇, 索引篇). Tokió.
- KIKUZAWA SUEO 菊澤 季生 1931. 國字問題の研究. Tokió.
- KIM, TAI WHAN 1980. O Étimo do Português BONZO. Anais (Associação Japonesa de Estudos Luso-Brasileiros). 90–7.
- KISHINO HISASHI 岸野 久 1989. 西欧人の日本発見: ザビエル来日前日本情報の研究. Tokió.
- KKDJ. = NAKAMURA YUKIHIKO 中村 幸彦 et al. szerk., 角川古語大辭典, I–V. Tokió, 1982–99.

- KNMH. = LIGETI LAJOS főszerk., Keleti nevek magyar helyesírása. Bp., 1981.
- KONO, AKIRA 2001. Portuguese-Japanese Language contact in 16th century Japan. *Bulletin of Portuguese-Japanese Studies* 3: 43–51.
- KUBÍNYI LÁSZLÓ 1973. Japán szavak írása a magyarban. *Magyar Nyelv* 92–100.
- KUMAZAWA SEIJI 熊沢 精次 1972. 「日葡辞書」の葡語説明文中の日本語. *日本研究* (慶応義塾大学国際センター) 1: 95–166.
- KWEDJ. 2003. = WATANABE TOSHIRO 渡邊敏郎 – SKRZYPCZAK, EDMUND R. – SNOWDEN, PAUL szerk., 研究社新和英大辞典⁵ (Kenkyusha's new Japanese–English dictionary). Tokió.
- LAURES, JOHANNES 1957. *Kirishitan bunko: a manual of books and documents on the early Christian mission in Japan: with special reference to the principal libraries in Japan and more particularly to the collection at Sophia University, Tokyo, with an appendix of ancient maps of the Far East, especially Japan.* 3rd, rev. and enl. ed. Tokió.
- LOVEDAY, LEO J. 1996. *Language contact in Japan: a socio-linguistic history.* Oxford.
- MABUCHI KAZUO 馬淵 和夫 1971. *国語音韻論.* Tokió.
- MARUYAMA TÖRU 丸山 徹 1988. キリシタン資料「開合表記」成立の背景. *南山国文論集.* 63–76.
- MATSU'URA YÖKO 松浦 陽子 1993. 漢語の連濁の史的研究 – 「日葡辞書」と現代語辞書との比較の観点から. *広島大学教育学部紀要. 第二部.* 42: 233–42.
- MATSU'URA YÖKO 松浦 陽子 1996. 字音語の連濁における先行音節の影響について. *広島大学日本語教育学科紀要* 6: 37–43.
- MENDOZA, JUAN GONZALEZ DE 1588. = *The historie of the great and mightie kingdome of China, and the situation thereof: together with the great riches, huge citties, politike gouvernement, and rare inuentions in the same.* Translated out of Spanish by R. PARKE (Reprint: *The English experience, its record in early printed books published in facsimile, no. 522.* Amsterdam–New York, 1973.).
- MILLER, ROY ANDREW 1967. *The Japanese language.* Chicago–London.
- MORITA TAKESHI 森田 武 1976. 天草版平家物語難語句解の研究. *Oszaka.*
- MORITA TAKESHI 森田 武 1955/1980. 吉利支丹資料のローマ字綴. In: *論集日本語研究* 13. Tokió. 205–17.
- MORITA TAKESHI 森田 武 1993. *日葡辞書提要.* Oszaka.
- NASU AKIO 那須 昭夫 1996. 現代日本語での「の」と撥音の交替 – 音声上の特徴から見た撥音形の容認性に関する一傾向. *日本語と日本文学* 22: 24–35.
- NEGISHI AKI 根岸 亜紀 2002. キリシタン文献の撥音表記「~(til.)」について. *日本文学論集* 26: 96–108.
- NISHIZAWA RYÜSEI 西沢 龍生 2004. bonze 坊主. In: *東京成徳英語研究会 szerk., OED-の日本語378 (= 378 Japanese words in the Oxford English dictionary).* Tokió. 18–20.
- NJB. 1987. = MATSUMOTO KIICHI 松田 毅一 – KAWASAKI MOMOTA 川崎 桃太 – ろじゃ・めいちん MACHIN, ROGER szerk., *日本関係イエズス会原文書: 京都外国語大学付属図書館所蔵.* Kiotó.
- NKDJ. 2000–2. = *日本国語大辞典第二版編集委員会 – 小学館国語辞典編集部 szerk., 日本国語大辞典 I–XV².* Tokió.
- OED. 1989. = *The Oxford English dictionary² I–XX.* prepared by J. A. SIMPSON and E. S. C. WEINER. Oxford–New York.

- ŌTOMO SHIN'ICHI 大友 信一 1980. 「四つの仮名」混同の音声事情. In: 論集日本語研究 13. Tokió. 126–37. (Eredetileg 1962-ben jelent meg.)
- ŌTSUKI FUMIHIKO 大槻 文彦 1904. 言海. 縮刷第1版. Tokió. (Reprint: ちくま学芸文庫. Tokió, 2004.)
- PAGÈS, LÉON 1859. Bibliographie japonaise, ou, Catalogue des ouvrages relatifs au Japon qui ont été publiés depuis le XVe siècle jusqu'à nos jours. Párizs (Classica Japonica: facsimile series in the Tenri Central Library; Section 9. Varia I/4. Tokió, 1976.)
- PENNY, RALPH 1991. A history of the Spanish language. Cambridge–New York.
- RODRIGUEZ, JOAM 1604–8. Arte da lingua de Iapam composta pello Ião Rodriguez Portugues da Cõpanhia de IESV diuidida em tres livros. Nagaszaki (Faksimile: 本文典. Tokió, 1976.).
- RODRIGUEZ, JOAM 1955. (= RODRIGUEZ 1604–8 japán fordítása) DOI TADAO 土井忠生 ford. és szerk., ジョアン・ロドリゲス, 日本大文典. Tokió.
- RODRIGUEZ, JOAM 1620. Arte bre[ve] da lingoa Iapoa [tirada] da arte grande da me[sma] lingoa. Makaó. (Classica Japonica: facsimile series in the Tenri Central Library; Section 1; Linguistics; 2, Tenri 1972.).
- RODRIGUEZ, JOAM 1993. (= RODRIGUEZ 1620 faksimiléje és japán fordítása) HINO HIROSHI 日埜博司 szerk. és ford., ジョアン・ロドリゲス, 日本小文典. Tokió, 1993.
- SCHURHAMMER, GEORG 1964. Der „grosse Briefe” des Heiligen Franz Xaver. In: UŌ, Xaveriana, herausgegeben unter Mitwirkung von LASZLO SZILAS. Róma.
- SEELEY, CHRISTOPHER 1991. A history of writing in Japan. Leiden.
- Setsuyōshū 1973. = NAKADA NORIO 中田 祝夫 – KOBAYASHI SHŌJIRO, 小林 祥次郎, 書言-字考節用集研究並びに索引 I–II (影印篇, 索引篇). Tokió.
- Setsuyōshū 1980–82. = NAKADA NORIO 中田 祝夫 – NEGAMI TSUYOSHI 根上剛士, 印度本節用集和漢通用集他三種研究並びに総合索引 I–II. (影印篇, 索引篇). Tokió.
- SPEAR, RICHARD L. 1975. Diego Collado's grammar of the Japanese language edited by RICHARD L. SPEAR. Center for East Asian Studies, Univ. of Kansas.
- TAKATA TOKIO 高田 時雄 1988. 敦煌資料による中國語史の研究 – 九・十世紀の河-西方言. Kiotó.
- TAKAYAMA TOMOAKI 高山 知明 1993. 破擦音と摩擦音の合流と濁子音の変化 – いわゆる「4つ仮名」合流の歴史的な位置付け. 国語国文 62/4: 18–30.
- TAKAYAMA TOMOAKI 高山 知明 2003. 蜷縮涼鼓集からうかがえる前鼻音要素の一局. 香川大学国文研究 28: 94–101.
- TESz. = BENKŐ LÓRÁND főszerk. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–IV. Bp., 1967–84.
- TLF. 1971–94. = Trésor de la langue française: dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960). éd. Centre National de la Recherche Scientifique, Institut National de la Langue Française, publ. sous la direction de PAUL IMBS, I–XVI. Párizs.
- TŌDŌ AKIYASU 藤堂 明保 1978. 学研新漢和字典. Tokió.
- TOYAMA EIJI 外山 映次 1972. 近代の音韻. In: TANAKA NORIO 中田 祝夫 szerk., 音韻史・文字史. (= 講座国語史, 2) Tokió. 175–268.
- TOYOSHIMA MASAYUKI 豊島 正之 1984. 「開合」に就て. 国語学 136: 140–52.
- TOYOSHIMA MASAYUKI 豊島 正之 1995. ロドリゲス文典の音声記述. In: 築島裕博士-古稀記念会 szerk., 築島裕博士古稀記念国語学論集. Tokió. 1181–93.

- ÜWF. 1939. = KÖNIG, KARL, Überseeische Wörter im Französischen (16–18. Jahrhundert) (= Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, XCI. Heft). Halle.
- VACCA, G. 1930. Bonzo. In: Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti. Istituto della Enciclopedia italiana fondata da Giovanni Treccani. Róma. 7: 440.
- VALIGNANO, ALEJANDRO S. I. 1954. Sumario de las cosas de Japon (1583); Adiciones del Sumario de Japon (1592) Editados por JOSÉ LUIS ALVAREZ-TALADRIZ. Tomo I. Tokió.
- VIANA, A. R. GONÇÁLVES 1931. Palestras filológicas². Lisszabon.
- VIANA, A. R. GONÇÁLVES 1906. Apostilas aos dicionários portugueses I–II. Lisszabon. (Ez a kiadvány hozzáférhetetlen számunkra.)
- Vocabulário 1603–4. = Vocabário da língua de Iapam com declaração em Portugues. Nagaszaki (Faksimile: 日葡辞書. Tokió, 1973.).
- WEIJER, JEROEN VAN DE – NANJO, KENSUKE – NISHIHARA, TETSUO szerk. 2005. Voicing in Japanese (Studies in Generative Grammar 84). Berlin–New York.
- WENCK, GÜNTHER 1966. The phonemics of Japanese. Questions and attempts. Wiesbaden, 1966.
- YAMADA KIKUKO 山田 紀久子 1985. うむの下濁る – 一六〇三年長崎版日葡辞書を中心として. 滋賀大國文 23: 15–21.
- YAMANE-TANAKA, NORIKO 2005. The implicational distribution of prenasalized stops in Japanese. In: WEIJER–NANJO–NISHIHARA 2005: 123–56.
- YANAGIDA SEIJI 柳田 征司 2002. 濁音の前の鼻母音 – その成立・衰退と音便. 国語と国文学 79/11: 1–10.
- ZSILINSZKY ÉVA 2004. Idegen eredet – magyar etimológiák. In: Permiek, finnek, magyarok. Írások Szíj Enikő 60. születésnapjára. Bp. 477–83.

SENGA TORU

The origin of the word *bonze* and what surrounds it in the history of Japanese

The word stocks of most European languages include a word meaning ‘Buddhist priest’ that is regarded as a direct or indirect borrowing from Portuguese (Spanish, Italian) *bonzo*. The lexeme has been adopted into Hungarian in the form *bonc*. With respect to its etymology, several views have been put forward in the relevant dictionaries. Potential sources include the following Japanese words: *bonzō* ~ *bonsō* □□ ‘a common priest, an ignorant priest’, *bonsō* □□ ‘a Buddhist priest, an Indian priest’, and *bōzu* [bozu] □□ ‘a Buddhist priest’. Although semantically it is the third item – having several other meanings as well – that comes closest to Portuguese *bonzo*, in terms of their form, the first, and perhaps even the second, items could also be taken into consideration. However, the first two words have been rather infrequent in comparison with the third – that was originally coined in Japan, rather than in China – ever since the 17th century. This word, involving a long nuclear -o-, is included in a monumental Japanese–Portuguese dictionary (1603) in the form *Bōzu* as a headword, following the Portuguese-style transcription of the day, but in the Portuguese definitions, it occurs several times as *Bonzo* (*Bōzo*). On the basis of the Portuguese spelling, it cannot be determined whether the form *bonzo* is an approximation of the Japanese pronunciation [bōzu] or that of [bonzu], both of which were in use in the 17th century. This paper tries to clarify certain issues with respect to the history of this item, with particular emphasis on written documents and the historical phonology of Japanese.

TORU SENG